

סמיח אל קאסם

סופו של דיון עם סוהר

שירים שהצנזורה הצבאית אסרה על פרסומם בסוף שנות השישים

תירגם מערבית עידן בריר

מן החרד הקסן גְּדֶלְתֵי אַיִי
רֹאֵה עֵצִים מְחִיכִים אֵלַי,
גַּגּוֹת מְלֵאִים בְּכָנֵי מוֹשְׁפַחְתִּי
וְחִלּוּנוֹת בּוֹכִים וּמְתַפְלָלִים
לְשָׂלוֹמִי.

מן החרד הקסן גְּדֶלְתֵי אַיִי
רֹאֵה אֶת הַמָּא שְׂלָהּ,
הַגְּדוֹל בְּהַרְבֵּה.

כל עוד מארצי טפח לי נותר

כָּל עוֹד מְאַרְצִי טַפַּח לִי נוֹתֵר

כָּל עוֹד נוֹתֵר לִי יוֹת

לִימוֹן

בְּאָר וְשִׁיחַ צָבֵר

כָּל עוֹד נוֹתֵר וְזָכוּן

סְפָרְיָה קְטָנָה

תְּמוּנֵה שֶׁל סָב מְנוּחַ וַאֲגָדַר בְּרֶכֶךְ

כָּל עוֹד נוֹתֵר וּבְאַרְצִי מֵלִים פְּצָרִיבִית

וְשִׁירֵי־עַם

כָּל עוֹד נוֹתֵר קִבְץ שִׁירָה נְהַרְדַּךְ

וְסִפְרֵי עֲנַתְרָה בְּזוּ מְנוּחַ בְּזוּ קְרָאֵרִי

וּמְלַחְמוֹת הַתָּת בְּאַרְץ רוּמִי וּבְאַרְץ פָּרַס

כָּל עוֹד נוֹתֵר לִי עֵינִי

כָּל עוֹד נוֹתֵר לִי שִׁפְתָי

וְיָדִי

כָּל עוֹד נוֹתֵר לִי נַפְשִׁי

אֶכְרִיז עֲלֶיהָ בְּכַפֵּי אוֹיְבֵי הַמָּרִים

אֶכְרִיז עֲלֶיהָ כְּמִלְחָמַת דָּמִים

בְּשֵׁם בְּנֵי הַחַוּרִיז וְהַתְּגַנְיָנִים,

פְּעָלִים,

תְּלֵמִידִים,

מִשְׁוֹרְרִים,

אֶכְרִיז עֲלֶיהָ, שְׂמַלְחָם הַחֲרָפָה יֶאְכְּל וַיִּסַּר

הַכְּבוֹב, הַפְּחָרִן, אוֹיֵב הַשָּׁמַשׁ

מוֹסִיפָה לְהָיוֹת לִי נַפְשִׁי

וְתוֹתֵר לִי נַפְשִׁי

וְתוֹתֵרֵנִי מְלוֹתִי, בְּקֻלְחִם, כְּנֶשְׁפָהּ,
כִּבְדִּי מִי שְׂמֶמְרִיזוּ נוֹתֵר.

* ענתרה – משורר ערבי מתקופת הג'ואלייה הטרוסאכלמתי. אחד מן המשוררים ששיריהם נחלו על הכנעה ושירת ה"מעילקאת" / נודע בנמסות הערבית בשל סיפורי הרפתקאות כלוחם אמין.

זקוף קומה אני צוער

זָקוּף קוּמָה אֲנִי צוֹעֵר,

אֲנִי צוֹעֵר בְּרֹאשׁ מַוְרֵם,

כִּכְּפֵי יָדַי עֲלֶיהָ שֶׁל יוֹת

וְעַל כַּתְפֵי אֲרוֹן קְבוּרָהּ.

וְאַנְּי צוֹעֵר,

לִבִּי יִרְחַ אֶרֶם,

לִבִּי בִּסְתוּן

בּוֹ פְרִי יַעַר, בּוֹ רִיחֹן.

שְׂפָתַי שְׂמִינִם, מְקַטִּירִים

לְעֵתִים אֲשֵׁר וְאַהֲבָה לְעֵתִים.

וְאַנְּי צוֹעֵר, צוֹעֵר

זָקוּף קוּמָה, בְּרֹאשׁ מַוְרֵם

כִּכְּפֵי יָדַי עֲלֶיהָ שֶׁל יוֹת

וְעַל כַּתְפֵי אֲרוֹן קְבוּרָהּ.

ג'והיר ספה'יו

המלה

תירגם מאלבנית אבי דקל

אָמְרוּ לְמֵלֶךְ: עַקְשׁוּ אֶת בַּת־חֲוָרִיו,

אֲדָר לֹא נוֹתֵר בְּהַ בּוֹת לוֹמַר: אֵינִי וּמָקַשָּׂה לַחַרוֹת.

וּמַדּוּעַ שְׂאֹדְרָקָה לָהּ

אִם לֹא דִרְבָרְתִי עֲלֶיהָ כְּשֶׁהָיִיתִי צְרִיכָהּ?

נִשְׁלַלּוּ כְּנָפַי,

נִשְׁלַלּוּ שְׂמִי,

אֲנִי חָיִים לְלֵאל שְׁמָוִם

וְהַטְּלוּ לָהּ חַיִּים.

אָמְרוּ לְמֵלֶךְ: עַקְשׁוּ אֶת בַּת־חֲוָרִיו.

קִשְׂהָ, עֲנָתְהּ, כַּה קִשְׂהָ

לְהִאָּמוּן בַּחֲפָזִשׁ:

לְאַחַר שְׂפָסְפָסְתִי אֶת הַבְּרֹתִי,

וְנִשְׂאָר מִמֶּנִּי גָדָם

וּהַחֲפַשׁ נִצְעָה כְּלָא.

אָמְרוּ לְמֵלֶךְ: הַחַרוֹת שִׁירְיָהּ וְסָמָת.

וְהַמְלֵךְ הִשִּׁיבָהּ:

אֲנִי בְּקוֹסְטִינֵרְיוֹ, הֵנּעַ וְגַר לְאַחַר מוֹתוֹ.

אָמְרוּ לְמֵלֶךְ: אֶת הַגֶּבַח הַחַרוֹת.

וְדַי בְּמַעַשׂ כְּדֵי לְקָבֵן זֹאת.

וְהָיָה הַאָּמִינָה,

פְּצָתָה אֶת פִּיהָ,

אֲדָר חֵלְףָּ עֲלֵיָלִים

בְּרֶחַץ מַחוֹקָה

בָּם.

תרבות וספרות | הארץ | יום ראשון ה' בסיון תשפ"א 16.6.21

אדם רו

המשורר הוא אחד מכלי הביטוי של הלאומנות הערבית בישראל

כפליט, כשארמתי עומדת מול עיני והכפר שלי הרוס מול עיני ואינני יכול להניע אילו. ידוע לי, שאם דברים אלה יגיעו לשלטונות או למשרד החינוך בו אני עובד, למחרת היום יומינזו אותי ויאימו לפטרני מעבודתי". טהא סיפר לנוכחים ש"כל סיפור קצר שאני כותב גורם לכך שמוזינים אותי לבירור ומשמיעים באוזני איומים בעבודה ובצווי ריתוק". כחכי ריו הערבים לדיון הוא דרש שאגודת הסופרים העברים ידרשו מהשלטונות "לבטל את אמצעי הדיכוי" המופעלים נגד הסופרים הערבים.

כין אם הדיון הביא לקירוב לבבות בין הסר פרים והמשוררים משני העמים ובין אם לא, אגודת הסופרים שלחה בפברואר 1970 מכתב לראש הממשלה גולדה מאיר ובו דרשה לחולל מצנזורה על ספרות ושירה ערבית. "רואים אנו חובה לעמוד על ההבדל המחתי שבין מעשים לבין דברים, בין מידע לבין דעה, בין חומר העוסק במישרין בהעברת ידיעות, בהסתרה למרד ובהסתה בין־דעתית לבין יצירות ספי רות", נכתב שם. במכתב התייחסו נציגי האגוד "דה לצנזורה על "משוררים ערבים ישראליים" ובפרט להעמדתו לדיון של אל קאסם. "דרדך וו אינה הולמת את מדינת ישראל", קבעו.

גולדה מאיר עיינה בבקשת האגודה וכי קשה ללמוד את הנושא. יועצה לענייני ער־ביום שמואל טולידיאנו הבחיר בתשובתו אליה ש"הצנזור נוגז לפסול ספרים ושרים, בש"מלות או בחלקם, שיש בהם, לדעתו, משום הסתה או פגיעה בביטחון המדינה". לדבריו, העמרתו של אל קאסם למשפט נועזה בכך שלא הגיש את כל שיריו לצנזור כנדרש. מכל מקום, ניכר שמאיר גילתה עניין בסוגיה ודי רשה לגבש עמדה ברורה בנושא הצנזורה של ספרות ערבית.

שני דיונים חשובים התקיימו בשבועות הבאים בעקבות הפרשה. הראשון, אצל שר המשטרה שלמה הלל, נגע ספציפית להע־מדתו לדיון של אל קאסם; והשני, ב'יוועדה המרכזית לביטחון" שבה ישבו נציגי הצבא, השב"כ, המשטרה והיועץ לענייני ערבים,

סמיח אל קאסם צילום: Anarball

גולדה מאיר

צילום: זוכר צה"ל / ארכיון צה"ל במשרד הביטחון

"בכל נושא הצנזורה על שירה וספרות ער־בית", בדיון אצל שר המשטרה סוכם שאגוד רת הסופרים תפנה ליועץ המשפטי לממשלה מאיר שמגר ותבקש לבטל את משפטו של אל קאסם, וכי היועץ ייענה לבקשתה בחיוב. בדיון "סוכם כי המקרה של סמיח אלי־קאסם אינו המקרה היחצי לנו כדי להתמודד עם הגורמים למיניהם, כולל יהודים, המתנגדים לעצם הצנזורה". השב"כ, שלא השתתף בדיון, הצד על ההחלטה לבטל את המשפט מכיוון שהמשורר הוא "אחד מכלי הביטוי של (ה) לאומנות" הערבית בישראל. אגודת הסופ־ר שירהק טהא מוחמד עלי, יליד הכפר ספורי שבגליל התחתון שתושביו ברחו וגוי רשו בזמן המלחמה הגדולה, המחיש לנוכחים היהודים את הפחד המולד בלבבות המשוררים והסופרים הפלסטינים בישראל: "לפני שאנני מצגי עצמי כסופר, אני רוצה להציג את עצמי

כדרוויש, גם המשורר סאלם ג'ובראן הציג את הפער בין הכריות למעשים. לדבריו, מעשי המדינה הם "טרדגיה" של העם הערבי במדינת ישראל. "בכפר שלי הפגיעה יום אחד המשטרה ולקחה אנשים שיש להם חלוקת אדמה. אותו יום, באו אנשי קק"ל – ובשביל הערבים הכל זה אותו גוף, גם הממשלה, גם קק"ל, וגם שב. ש(ב"כ), כולם משתפים פעולה – החליטו לגי־זול את הארמות שלנו. הייתי ילד, חשכתי שזה רק בפקיעין, וכשאני גדל אני רואה שזה מבצע כללי, מחושב, לגזול את הקרקע של הערבים... הנה אי־שוויון בארץ". על כך העיר בדיון הסר פר אריה ליפשיץ (איש גרוד העבודה והעלייה השלישית) ש"הסופרים הערבים, כולם צעירים הם ומסקנותיהם אין להן על מה להסתמך. לפי דעתי אין להם דיסטנס (מרחק) לדברים שעד־ליהם הם מרביים".

קריאת הפרוטוקול מלמדת על כך שהדיון התנהל ברמות שונות והטון לא היה אחיד. חיים גורי, שסבל מנחת זרועה של הצנזורה כספּי־רו "עד עלות השחר" הוחרם מיד לאחר יציאתו לאור ביוני 1950, לא גילה אהדה רבה למקרהו של סמיח אל קאסם. הוא אמנם קבע שילכוד מה הסיבות למעצרו וריתוקו לחיפה אבל ציין שאולי "דורפים אותו" בגלל שהוא נגד גיוסם של דרוזים לצה"ל. "עלינו לדעת אם זו סיבה מספקת לעצור אותו ולשלול את חירותו", הדי־גיש. את גורו יותר עניין בדיון המטיב הלאומי בספרות הפלסטינית בישראל ובמי נועזה האשמה העיקרית והראשונה בסכסוך.

^[1] וְהָיִיתִי מְעוֹדֵר בְּיָדִי וּמוֹכַעַת בְּחוֹשֵׁת אֶת יְדֵי שֶׁל סוֹפְרֵי אַלְבַּנִּים בְּשִׂלוֹ הַשְּׁלוֹטוֹן הוֹטוֹלִיטָרִי הַכְּמוּנִה לַחַוּרִית